

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 360

Agrobiznes 2014

Problemy ekonomiczne i społeczne

Redaktorzy naukowi
Anna Olszańska
Joanna Szymańska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-458-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Romuald Jończy , Problem nierejestrowanej emigracji definitywnej (emigracji zawieszonyj) w badaniu procesów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich	11
Agnieszka Baer-Nawrocka , Zmiany w spożyciu i stopniu samowystarczalności żywnościowej w Unii Europejskiej	19
Katarzyna Kokoszka , Finansowanie UE dla zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich – wsparcie dla rolnictwa czy rozwoju regionalnego?	28
Walenty Pocza , Wspólna waluta euro – potencjalne skutki jej wprowadzenia dla rolnictwa w Polsce	37
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , Struktura agrobiznesu w Polsce i jego znaczenie w gospodarce w kontekście integracji z UE	47
Józef Kania , System wiedzy i informacji rolniczej w rolnictwie polskim	55
Marek Wigier , Polityka rolna i zmiany strukturalne w rolnictwie polskim po akcesji do UE	63
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , Zróżnicowanie poziomu absorpcji funduszy unijnych w kujawsko-pomorskim w kontekście byłych granic zaborów	72
Ryszard Kata , Działalność banków w sferze obsługi finansowej agrobiznesu w Polsce	82
Jarosław Gołębiewski , Zmiany produktywności pracy w łańcuchu żywnościowym w Polsce	91
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Partycypacja pracownicza w przedsiębiorstwach agrobiznesu z perspektywy ustawodawstwa	99
Tomasz Pajewski , Wpływ funduszy unijnych na rozwój aktywów trwałych w polskim rolnictwie	108
Krzysztof Firlej , Źródła transferu wiedzy i technologii w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego	117
Grzegorz Spychalski , Wyzwania rozwoju regionalnego w kontekście procesów globalizacyjnych	126
Barbara Gołębiewska , Przestrzenne zróżnicowanie powiązań rolnictwa z otoczeniem w latach 2004-2012	141
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Doskonalenie jakości zarządzania warunkiem konkurencyjności w agrobiznesie	151
Małgorzata Juchniewicz , Źródła przewagi konkurencyjnej gospodarstw rolniczych użytkujących zasoby własności rolnej Skarbu Państwa	158

Marta Domagalska-Grędyś , Procesy tworzenia grup producentów rolnych a koniunktura gospodarcza w Polsce (2000-2013).....	167
Iwona Kowalska , Wsparcie finansowe konkurencyjności sektora agrobiznesu w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.....	178
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Ocena wykorzystania środków PROW 2007-2013 na ułatwianie startu młodym rolnikom	188
Danuta Kołodziejczyk , Infrastruktura w rozwoju społeczno-gospodarczym gmin w Polsce.....	198
Anna Jankowska , Zmiany struktury gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej w Polsce na tle krajów EŚiW po ich akcesji do UE.....	208
Eugeniusz Niedzielski , Przekształcenia sektora państwowego w rolnictwie..	219
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Zmiany strukturalne w rolnictwie duoregionu Pomorze	227
Anna Bisaga , Instytucjonalne uwarunkowania dyfuzji wiedzy w rolnictwie na przykładzie badań w województwie opolskim	236
Alina Daniłowska , Koncepcja dóbr publicznych a rolnictwo	244
Katarzyna Żmija , Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przy wykorzystaniu środków Unii Europejskiej.....	253
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Rozwój przedsiębiorczości w świetle integracji z Unią Europejską na przykładzie gminy Lubicz.....	262
Aleksander Grzelak , Procesy odnowienia majątku w gospodarstwach rolnych w Polsce w świetle wyników rachunkowości rolnej (FADN)	273
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Ocena przebiegu i realizacji działań zawartych w I osi „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego” PROW 2007-2013.....	281

Summaries

Romuald Jończy , Problem of unregistered definite emigration (suspended emigration) in the study of socio-economic processes in the rural areas ...	18
Agnieszka Baer-Nawrocka , Changes in the consumption of agri-food products and food self-sufficiency in the European Union.....	27
Katarzyna Kokoszka , Financing of EU for rural areas sustainable development – support for agriculture or for regional development?.....	36
Walenty Poczta , Euro, common currency – potential results of its introduction for agriculture in Poland.....	46
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , The structure of agribusiness in Poland and its importance in the economy in the context of the EU integration ...	54
Józef Kania , Agricultural knowledge and information system in Polish agriculture	62

Marek Wigier , Agricultural policy and structural changes in Polish agriculture after the accession to the EU	71
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , The variation in the absorption of EU funds in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in the context of the former borders of the partitions	81
Ryszard Kata , The activities of banks in the area of financial services for agribusiness in Poland	90
Jarosław Gołębiewski , Changes of labor productivity in the food chain in Poland	98
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Employee participation in agricultural companies – a legislative perspective	107
Tomasz Pajewski , Impact of EU funds on development of fixed assets in Polish agriculture	116
Krzysztof Firlej , Transfer of knowledge and technology in enterprises of the food industry	125
Grzegorz Spychalski , Challenges of regional development in the context of globalization processes	140
Barbara Gołębiewska , Spatial diversity of combining agriculture with the environment in the years 2004-2012	150
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Improvement of management quality as a precondition of competitiveness in agricultural	157
Małgorzata Juchniewicz , Sources of competitive advantage of agricultural businesses using the Agricultural Property Resources of the State Treasury	166
Marta Domagalska-Grędyś , Process of creating agricultural producer groups and economic prosperity in Poland (2000-2013).....	177
Iwona Kowalska , Financial support of the agribusiness competitiveness as part of Rural Development Program	187
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Evaluation of the use of funds RDP 2007-2013 for setting up of young farmers.....	197
Danuta Kołodziejczyk , Infrastructure in social-economic development of gminas in Poland.....	207
Anna Jankowska , Changes in the structure of holdings taking into account the ESU in Poland in the background of the CEEC after the accession to the EU	218
Eugeniusz Niedzielski , Transformations of the state sector in agriculture.....	226
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Structural changes of the agriculture of the duoregion of Pomerania	235
Anna Bisaga , Institutional conditions of knowledge diffusion in agriculture on the basis of the research in the Opole Voivodeship	243
Alina Daniłowska , Public goods concept vs. agriculture	252

Katarzyna Źmija , The development of entrepreneurship in rural areas with the support of the European Union funds	261
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Entrepreneurship development of population of Lubicz commune in the light of integration with the European Union	272
Aleksander Grzelak , The processes of renewal of fixed assets in farms in Poland in the light of results of agricultural accountancy (FADN)	280
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Assessment of the process and implementation of activities in the first axis “Competitiveness Improvement of Agriculture and Forest Sector” between 2007-2013	289

Marta Domagalska-Grędyś

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

PROCESY TWORZENIA GRUP PRODUCENTÓW ROLNYCH A KONIUNKTURA GOSPODARCZA W POLSCE (2000-2013)

Streszczenie: Celem artykułu była ocena procesów tworzenia grup producentów rolnych (gpr) z uwzględnieniem elementów koniunktury gospodarczej w Polsce za lata 2000-2013. Do analiz koniunkturalnych wykorzystano: wskaźniki koniunktury w rolnictwie i nastrojów ekonomicznych, wartość dodaną brutto, wskaźnik cen produktów rolnych (z GUS i EURO-STAT). Z kolei procesy tworzenia gpr zobrazowano liczbą zarejestrowanych i ich aktywnością kredytową. Analizę danych liczbowych (graficzną i statystyczną) wzbogacono opisem zmian prawnych i finansowania grup. Uzyskane wyniki wskazują na statystycznie istotną ujemną zależność między wzrostem liczebności grup a wskaźnikiem nastrojów gospodarczych. Nie potwierdzono, że zmiany polityczne (integracja z UE), prawne czy finansowania stanowiły przesłanki do znaczącego przyrostu liczebności grup w Polsce.

Słowa kluczowe: grupy producentów rolnych a koniunktura, wskaźnik nastrojów ekonomicznych, wskaźnik koniunktury w rolnictwie.

DOI: 10.15611/pn.2014.360.18

1. Wstęp

Problem tworzenia grup producentów rolnych (gpr) w Polsce rozpatrywany był dotąd przeważnie w kontekstach efektywności ekonomicznej i niedojrzałości społecznej. W dotychczasowych badaniach akcentowano głównie efekty ilościowe dla zrzeszonych gospodarstw rolnych oraz indywidualizm i opór wobec kolektywnych działań rolników, wynikający z historycznych doświadczeń. Integracja pozioma producentów, według teorii ekonomii instytucjonalnej czy wyboru publicznego, jest alternatywną formą dla zawodnego mechanizmu rynkowego¹. W związku z tym rolnicy łączą się w grupy, by obniżyć koszty transakcyjne², mieć dostęp do przydatnej

¹ Według przedstawicieli instytucjonalizmu alokacja jest zależna od przedsiębiorcy (koordynatora), a nie od mechanizmu rynkowego [Coase 1937].

² Należy tu wspomnieć, że reprezentanci ekonomii neoklasycznej mieli inne podejście do znaczenia integracji producentów. Większą wagę przywiązywali do obniżki rzeczywistych kosztów procesu produkcji. Tym samym nie przywiązywali wagi do sposobu przeprowadzania transakcji (mechanizmu

informacji³ i tworzyć grupy interesów. W ten sposób wyręczają zawodny mechanizm rynkowy, doprowadzając do wymiany w zakresie odpowiadających im poziomów kosztów transakcyjnych. Koszty wymiany (transakcyjne) zależą od instytucji danego kraju – od systemu prawnego, politycznego, edukacji i kultury. Instytucje te ostatecznie regulują wydajność systemu gospodarczego i kształtują koniunkturę gospodarczą⁴. Wskazywał na to wyraźnie M. Olson, uznając, że działanie grup interesów obniża ekonomiczną efektywność gospodarki, zmniejsza poziom produkcji [Filipowicz, Opawski 1992]. W mechanizmie „patologicznego” wpływu grup interesów Olson dopatrywał się istotnej przyczyny wolnego tempa wzrostu gospodarczego Wielkiej Brytanii w XX wieku [Wilkin 2005].

Ze względu na aktualność problemu tworzenia gpr w Polsce podjęto temat w ujęciu makroekonomicznym, stawiając pytanie, czy dynamika powstawania gpr mogła zależeć od koniunktury, jaka jej towarzyszyła⁵. Celem głównym artykułu była ocena procesów tworzenia gpr z uwzględnieniem elementów koniunktury gospodarczej w latach 2000-2013⁶. Do analiz koniunkturalnych wykorzystano: wskaźniki koniunktury w rolnictwie i nastrojów ekonomicznych, wartość dodaną brutto w cenach bieżących, wskaźnik cen produktów rolnych („nożyce cenowe”). Z kolei procesy tworzenia gpr zobrazowano liczbą zarejestrowanych i aktywnością kredytową gpr (liczbą i wartością zaciągniętych kredytów inwestycyjnych). Analiza danych liczbowych została wzbogacona opisem zmian prawnych i finansowania grup producenckich w Polsce po 2000 r.

koordynacji). Według teoretyków neoklasycznej teorii ekonomii podmioty rynkowe, niezależnie od formy organizacyjnej, mają takie same możliwości osiągnięcia efektów skali oraz ten sam nieograniczony dostęp do informacji. W konsekwencji ujęcie klasyczne nie jest w stanie wytłumaczyć istnienia różnych form organizacyjnych gospodarstw (gospodarstwa indywidualne, grupowe, spółdzielnie, gospodarstwa duże i małe itd.) ani w pełni porównywać ich efektywności. Dlatego niezwykle pożyteczna w wyjaśnianiu teoretycznym znaczenia integracji poziomej producentów jest Nowa Ekonomia Instytucjonalna (NEI), a szczególnie teoria kosztów transakcyjnych [Chlebicka, Fałkowski, Wołek 2008].

³ Ponadto, jak dowiodła E. Ostrom [1987] w działaniu wspólnot (tudzież gpr), obserwuje się „uczenie się przez działanie”. Poza tym noblistka (z 2009 r.) wykazała, że zarządzanie dobrami wspólnymi (pastwiskami, zasobami leśnymi, zbiornikami wodnymi) przez zorganizowanych użytkowników bywa częstokroć skuteczniejsze od zarządzania publicznego lub prywatnego.

⁴ W ten sposób m.in. komentowano źródła kryzysu 2008 r., gdy Nagrodę Nobla w dziedzinie ekonomii otrzymali w 2009 r. O. Williamson i E. Ostrom. Doniesienia o zasługach noblistów stanowiły przyczynek do tezy, że odpowiedzialność za kryzys ekonomiczny (dekoniunkturę) ponoszą przedsiębiorstwa, bo to one, nie rynek kształtują współcześnie warunki wymiany (według teorii kosztów transakcyjnych [<http://www.parkiet.com/artykul/858355.html>]).

⁵ Taki kierunek oddziaływania przyjęto ze względu na niewielki udział grup i organizacji producentów rolnych i słabą pozycję przetargową na tle innych grup interesów. Stopień zorganizowania polskich rolników to zaledwie ok. 3,5% [Domagalski 2012].

⁶ Problem badawczy dotyczący powiązań koniunktury i procesów tworzenia grup producentów rolnych w Polsce ma złożoną naturę. Trudno też jednoznacznie przyjąć kierunek oddziaływania w tym związku, gdyż nie tylko koniunktura kształtuje procesy tworzenia gpr w Polsce, ale też odwrotnie.

2. Metodyczne aspekty badań

Realizując wstępnie nakreślony przebieg postępowania badawczego, wykorzystano pojęcia powszechnie opisywane w literaturze [Adamowicz 2008; Adamowicz i in. 2008; Kowerski i in. 2008]. Koniunkturę gospodarczą definiowano jako okoliczności, warunki kształtujące klimat dla funkcjonowania podmiotów gospodarczych [Grzelak 2013]. Za sprzyjające koniunkturze integracji rolników uznano dofinansowania grup i ich projektów inwestycyjnych oraz dostępność ulg fiskalnych.

Założono, że tworzenie grup producenckich wynika z sytuacji gospodarczej. Rolnicy zakładają grupy, by pokonać ograniczenia rynkowe i przyrodnicze. Impuls do tworzenia mocniejszej struktury rynkowej (grupowej) może powstać w czasach kryzysu lub zmian politycznych, społecznych (np. w Polsce transformacja systemowa lat 90. XX wieku, integracja z UE).

W artykule wykorzystano wyniki EUROSTAT dotyczące pomiaru wskaźnika nastroju gospodarczego (*economic sentiment indicator*) dla Polski. Określany w skrócie ESI, jest syntetycznym wskaźnikiem, obliczonym na podstawie sektorowych wskaźników koniunktury (przemysł, usługi rynkowe, budownictwo, handel detaliczny i gospodarstwa domowe). ESI obrazował klimat w polskiej gospodarce. Pomocnicze w ocenie koniunktury były też syntetyczne wskaźniki koniunktury w rolnictwie, które cytując S.Urbana, „tworzone są na potrzeby gospodarki ogółem i branżowo, poprzez agregację danych”.

W dalszej części przeprowadzono ocenę wskaźników i przesłanek koniunktury takich jak: WDB, wskaźnik cen produktów rolnych, poziom inwestycji w RŁ⁷ i kredytowanie grup. Zastosowane wskaźniki są istotnie powiązane z problemem zwiększenia koncentracji w rolnictwie poprzez tworzenie gpr. Przyjmując uproszczenie, że WDB to wskaźnik pierwotnego dochodu (gdy ceny produkcji pokrywają koszty bezpośrednie), a „nożyce cenowe” to relacja cen dóbr wykorzystywanych rolników do cen dóbr dostarczanych przez rolników, można dopuścić różne scenariusze. Koncentracja będzie nasilać się wśród rolników, gdy poziomy WDB i nożyc będą się obniżały. Z kolei rosnąca WDB i wskaźnik nożyc cen mogą osłabiać procesy koncentracji rolników.

Działalność inwestycyjna w RŁ oraz zaciąganie kredytów przez gpr to kolejny etap rozważań dotyczących związków między procesami tworzenia grup a koniunkturą. Funkcjonowanie nowych grup na rynku poprawia koniunkturę w gospodarce. Inwestycje grupowe nie tylko służą rozwojowi gospodarstw z gpr, ale przyczyniają się do wzrostu przedsiębiorstw nierolniczych. Dopelnieniem prowadzonych analiz była analiza regresji wielorakiej w oparciu o zmienną zależną – liczba gpr, i zmienne niezależne: czas, ESI i wskaźnik koniunktury w rolnictwie. O wyborze zmiennych

⁷ RŁ – rolnictwo i łowiectwo.

zdecydowały ciągłość danych dla lat 2001-2012 i spełnienie założeń konstrukcji modelu regresji. Pozostałe zmienne, uwzględnione w opisie problemu badawczego, nie spełniały warunków formalnych⁸, umożliwiających analizę regresji złożonej.

3. Procesy tworzenia grup producentów rolnych – aspekty prawne i finansowania

Początki tworzenia warunków dla rozwoju grup w Polsce sięgają drugiej połowy lat 90. XX w. Wtedy pojawiły pierwsze rozwiązania prawne i dofinansowanie, skłaniające do organizacji rynków rolnych poprzez grupy i organizacje producentów rolnych.

3.1. Aspekty prawne

Proces tworzenia się grup producenckich uregulowała ustawa z 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych (Dz. U. 2000 nr 88, poz. 983). Za cytowaną ustawą szła pomoc finansowa ze strony państwa, realizowana w trakcie pierwszych pięciu lat działalności zarejestrowanej grupy, i pomoc kredytowa w postaci preferencyjnych kredytów na zadania statutowe grupy, a także zwolnienie z podatku od nieruchomości. Ze względu na nieskuteczność działania tej ustawy w procesie aktywizacji rolników do tworzenia grup i organizacji producentów podlegała ona nowelizacjom, w tym trzem istotniejszym. Pierwsza, z 18 czerwca 2004 r. (Dz. U. 2004 nr 62, poz. 1694), umożliwiła członkostwo w grupie osobom prawnym i przewidywała wyższe stawki pomocy finansowej dla grup. Duże znaczenie miało też umożliwienie członkostwa spółdzielniom i spółkom. Efektem tej nowelizacji było utworzenie grup z około 30 spółdzielni. Druga, z 15 grudnia 2006 r. (Dz. U. 2006 nr 251, poz. 1847), wprowadziła zwolnienie z podatku dochodowego i od nieruchomości grupy. Zmiany te nie zostały w pełni wykorzystane, gdyż grupy w większości nie posiadały nieruchomości i rzadko wykazywały zysk. Zrzeszeni producenci dokonywali częściej wspólnych zakupów środków produkcji, poszukiwali odbiorców, niż realizowali marże. Trzecia, z 9 kwietnia 2008 r. (Dz. U. 2008 nr 72, poz. 424), dotyczyła zmniejszenia minimalnej rocznej wielkości produkcji towarowej dla poszczególnych województw. Nowelizacja ta została wprowadzona z myślą o producentach o małym potencjale, ale w praktyce nie przyczyniła się do przyspieszenia tempa powstawania grup. Pomogła głównie w organizowaniu się dużych gospodarstw towarowych, których właściciele zakładali 5-osobowe spółki, często rodzinne. Podobnie zmniejszenie minimalnej rocznej produkcji towarowej dla gospodarstw i obszaru upraw nie spowodowało organizowania się producentów tych produktów [Krzyżanowska 2013].

⁸ Warunki: liniowość, odpowiednia liczebność obserwacji w stosunku do szacowanych parametrów, brak współliniowości wśród zmiennych niezależnych, składnik losowy $E(e) = 0$, homoskedastyczność.

Choć nowelizacje ustaw nie spełniły docelowo wszystkich oczekiwań, wprowadzały klimat koniunktury dla tworzenia gpr w Polsce i należy uznać je za ważne momenty w cyklu koniunkturalnym procesu integracji rolników. Taki też przyjęto kąt rozpatrywania i oceny zjawisk na linii koniunktura–procesy integracji, upatrując w ustawodawstwie źródła poprawy koniunktury dla zwiększania grup.

3.2. Aspekty finansowania grup producentów rolnych

W zakresie finansowania procesów tworzenia grup producentów rolnych wyłania się kilka etapów, które tworzyły przesłanki koniunkturalne: pierwszy – do roku pojawienia się ustawy o gpr, drugi – od momentu jej wdrażania do daty wstąpienia Polski do UE, i trzeci – związany z uruchomieniem pomocy unijnej z PROW w latach 2004-2013. Proces tworzenia gpr rozpoczął się przed wejściem ustawy o gpr, tj. w okresie transformacji lat 90. XX wieku. Powstającym jednak grupom od końca 2000 r. zapewniano niższe niż po 2004 r. środki pomocy publicznej. W efekcie na 31.04.2004 r. zarejestrowanych zostało 61 grup (w tym 8 tytoniu) z 13 949 członkami. Pierwszego okresu organizowania producentów w Polsce nie można ocenić korzystnie. System wsparcia nie zadziałał na większą skalę. W dwóch województwach (lubuskim i śląskim) nie powstała żadna grupa. Najwięcej grup zorganizowali producenci owoców i warzyw, którzy już przed wejściem Polski do Unii Europejskiej byli „wstępnie uznani” i ponownie skorzystali ze wsparcia na tworzenie i działalność administracyjną na mocy przepisów UE. Zorganizowanie w okresie 2000-2004 ośmiu grup tytoniowych zrzeszających 85% tej branży nie wynikało tylko z ustawy o gpr. Zrzeszenie rynku tytoniu wsparł wymóg otrzymywania dopłat do produkcji tytoniu w UE jedynie za pośrednictwem grup producenckich.

Pierwsze dofinansowanie po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej wiązało się z uruchomieniem w 2004 r. środków z PROW działania pn. Grupy producentów rolnych. Celem działania było podniesienie dochodów rolników poprzez redukcję kosztów, poprawę jakości produkcji i dostosowanie do potrzeb rynku. W okresie 2004-2006 wdrożono też oś finansową PROW – działanie 142 dla grup producenckich w formie zryczałtowanej pomocy w pierwszych 5 latach ich funkcjonowania.

W ramach pierwszej edycji PROW (2004-2007) wypłacono łącznie 75 beneficjentom 22 115 652,53 zł. Najwięcej wniosków złożono w województwie wielkopolskim – 23, w województwach łódzkim, podlaskim nie złożono żadnego wniosku. W ramach PROW 2007-2013 na tworzenie grup przeznaczono 140 mln euro (105 mln euro z budżetu UE, a reszta z krajowego). Do końca 2011 r. wykorzystano zaledwie 35% zaplanowanego budżetu (182 mln zł).

Wielkość funduszy PROW (2004-2007) w działaniach dla grup producentów rolnych stanowiła zaledwie 0,003% PKB. W kolejnej edycji PROW (2007-2013) udało się założyć około 350 nowych grup, jednak nadal środki przeznaczone na ten cel stanowiły zaledwie 1% pomocy publicznej [Domagalski 2010]. Skorzystali z nich głównie producenci o dużym potencjale, co wskazuje na nieefektywność programu wsparcia procesu organizowania się producentów o małym i średnim potencjale.

4. Wyniki badań

Realizując cel badań, przeprowadzono analizy ilościowe wybranych danych z zakresu koniunktury i procesów tworzenia grup producentów rolnych. Punktem wyjścia stała się ocena relacji koniunktura↔liczba gpr w latach 2000-2013⁹ (rys. 1 i 2; tab. 1; model regresji wielorakiej) w oparciu o wskaźnik nastrojów ekonomicznych (ESI), wskaźnik koniunktury w rolnictwie, wartość dodaną brutto (WDB). Pozwalało to zidentyfikować przesłanki powiązań między wskaźnikami koniunktury gospodarczej a dynamiką liczebności gpr w Polsce. Dalej ocenę uwarunkowań procesów integracji rolników uzupełniono kwestiami cen w rolnictwie („nożyce cenowe”), nakładami inwestycyjnymi w RŁ i kredytowaniem grup.

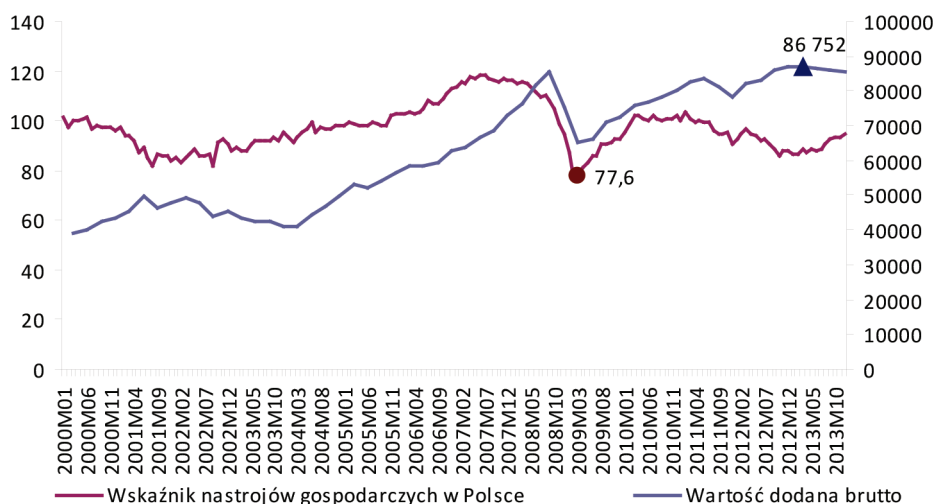
Poziom wskaźników i zmiennych koniunkturalnych a liczebność gpr

Najwyższy poziom wskaźnika nastrojów ekonomicznych (ESI) odnotowano w czerwcu i lipcu 2007 r. (118,3), najniższy – w marcu 2009 r. (77,6), co w odniesieniu do przyrostu liczby gpr jest adekwatne, gdyż w tych latach podobnie wzrosła znacząco liczba gpr (o 1,61% w 2007 r.), po czym spadała od 2009 r. (rys. 1, tab. 1). W odniesieniu do drugiego wskaźnika koniunktury – wartości dodanej brutto (WDB), najwyższy jego poziom odnotowano na początku 2013 r. (86 752 mln euro), a najniższy – w 2000 r. (39 266 mln euro; rys. 1). Zaobserwowano w 2009 r. zbieżność niskiego wskaźnika nastroju ekonomicznego, niskiej wartości dodanej brutto i spadku przyrostu liczebności gpr (rys. 1, tab. 1). Z badań A. Grzelaka [2013] wynika, że rok 2009 był „dnem” koniunktury dla rolnictwa, przy czym nieznacznie opóźnionym względem gospodarki ogółem w Polsce. W przyjętej analizie ESI interesujące jest wyróżnienie okresu tzw. szoku unijnego¹⁰. W latach 2004-2005 barometr nastrojów gospodarczych (ESI) rósł podobnie jak liczebność gpr, ale był to wzrost umiarkowany. Rolnicy obawiali się nowej sytuacji i decyzje o łączeniu się w grupy podejmowali w tempie zbliżonym do tego przed wejściem do UE.

Porównanie przebiegu wskaźnika koniunktury w rolnictwie i liczby gpr skłania do wniosku, że chociaż niska koniunktura nie ograniczała wzrostu liczebności gpr w Polsce, to sprzyjała mu dodatnia koniunktura. Przykładowo w 2007 r., kiedy doszło do największego liczebnego wzrostu gpr (z 157 do 252), wskaźnik koniunktury w rolnictwie był dodatni i stanowił plus 10 (rys. 2; tab. 1).

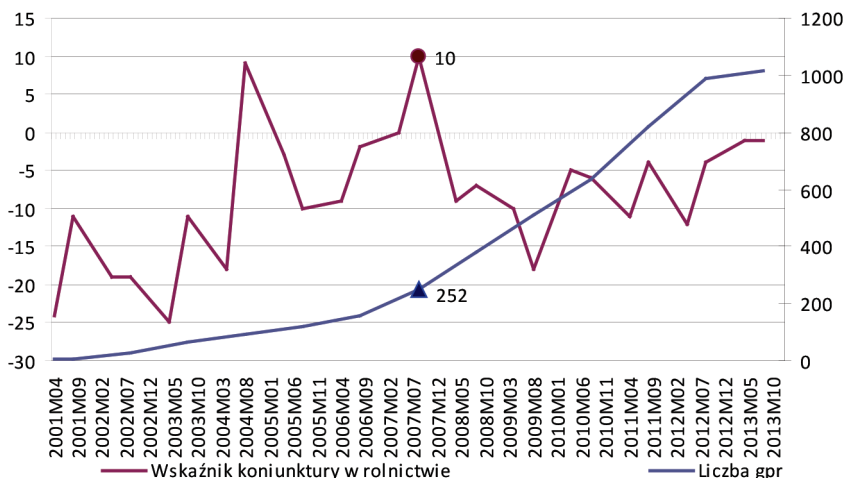
⁹ Wykresy obejmują lata 2000-2013 i 2001-2013, a tabela i model regresji – lata 2001-2013. Różnice czasowe prezentacji graficznej i analitycznej wynikają z realnych stanów w czasie rejestracji gpr i uruchamiania linii kredytowych.

¹⁰ Pojęcie równoznaczne z oczekiwaniem i działaniem wynikającym z „obudzenia się w innej Polsce” po wejściu do Unii, które zdaniem autorki miało poprawić wskaźnik nastrojów gospodarczych. Określenia wcześniej użyła M. Drozdowicz-Bieć [2008, s. 9].

Rys. 1. Wskaźnik nastrojów ekonomicznych (ESI) i wartość dodaną brutto (w mln euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie EUROSTAT [<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>].

Rys. 2. Wskaźnik koniunktury w rolnictwie i liczba zarejestrowanych grup producentów rolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Gorzelał, Zimny 2011; www.minrol.gov.pl].

Model regresji złożonej dla obserwowanych wyżej zjawisk prezentuje funkcja regresji z oszacowanymi błędami standardowymi parametrów (w nawiasach) i współczynnikiem determinacji:

$$L_{gpr} = 859,29 + 93,35 t - 11,59 ESI + 3,48 WKR \pm 0,000$$

$$(240,41) \quad (4,69) \quad (2,41) \quad (2,57) \quad R^2 = 0,98,$$

gdzie:

L_{gpr} – liczba grup producentów rolnych,

T – lata analizy (2001-2013),

ESI – wskaźnik nastrojów gospodarczych,

WKR – wskaźnik koniunktury w rolnictwie,

R^2 – współczynnik determinacji.

Model regresyjny uzupełnił i częściowo potwierdził opisane wcześniej obserwacje. Wartości statystyki t-Studenta na poziomie istotności 0,05 prowadzą do odrzucenia hipotezy o braku istotności wpływu czasu ($p = 0,0000$) i wskaźnika nastrojów gospodarczych ESI ($p = 0,0009$) na liczbę gpr, za to dowodzą o braku istotności wpływu wskaźnika koniunktury w rolnictwie ($p = 0,2092$). Możemy przyjąć, że wraz ze wzrostem lat obserwacji o jeden rok liczba gpr rosła blisko o 93, a wraz ze spadkiem ESI o 1 liczba grup rosła o prawie 12 (11,59). Wysoki wskaźnik determi-

Tabela 1. Dane ilościowe dla sytuacji ekonomicznej rolnictwa i grup producentów rolnych w latach 2000-2013

Lata	Liczba gpr	Wskaźnik cen produktów rolnych „nożyce cenowe”	Nakłady inwestycyjne ogółem w RŁ mln zł	Kredyty inwestycyjne realizowane przez gpr w tys. zł	Kredyty inwestycyjne realizowane przez gpr liczba
2000		103	2 078,70	-	-
2001	8	97,5	b.d.	-	-
2002	28	90,9	2 183,90	-	-
2003	67	97,5	2 026,80	-	-
2004	94	102,6	2 155,40	3 668,58	10
2005	120	96,0	2 398,00	5 070,53	7
2006	157	102,0	2 958,60	3 167,00	5
2007	252	107,7	3 554,90	1 382,10	5
2008	383	91,0	3 929,10	2 154,70	3
2009	509	98,0	3 710,30	2 073,60	3
2010	638	110,1	3 716,00	16 518,78	8
2011	821	108,3	4 283,90	21 551,87	32
2012	988 *	98,3	b.d.	b.d.	b.d.

*1017 liczba gpr na 7.02.2013 r.

Źródło: GUS i [Krzyżanowska 2013].

nacji ($R^2= 0,98$) wskazał na bardzo wysoki stopień (98%) wyjaśniania zmienności liczebności grup producentów rolnych przez przyjęte zmienne (czas, ESI i WKR).

Jak już stwierdzono, wysokie tempo przyrostu liczebności gpr przebiegało przeważnie w warunkach dodatniego przyrostu WDB. Zdecydowany spadek WDB (sygnał dekoniunktury w gospodarce polskiej), który miał miejsce w 2009 r., był wcześniej obecny w rolnictwie. Świadczy o tym spadek nakładów inwestycyjnych RŁ w latach 2008-2009 (z 3929 do 3710 mln zł) oraz pogorszenie relacji cen sprzedawanych produktów do cen środków nabywanych przez rolników („nożyce cenowe”) z 107,7 w 2007 r. do 91 w 2008 r. (tab. 1). Podobnie słabły reakcje inwestycyjne producentów zrzeszonych i ich skłonność do zadłużania się kredytowego w tym okresie. Spadła liczba i wartość kredytów w latach 2008-2009 (z 2154 do 2073 tys. zł; tab. 1).

Aktualnie, na co wskazują dane za 2013 r., koniunktura w rolnictwie poprawia się [*Rynek rolny...* 2013]. Ogólny wskaźnik koniunktury wzrósł kwartalnie aż o 6,2 i wznosi się ponad długookresową średnią, będąc blisko przebiecia się przez symboliczny poziom wartości „0”, który w ostatnich 14 latach pokonał zaledwie trzykrotnie. Choć pozytywna koniunktura w rolnictwie nie odbiła się jeszcze galopującym wzrostem liczby grup, jednak ich liczba wzrasta (do poziomu 1306 w 2014 r.).

5. Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że:

1. Nie występuje istotna statystycznie dodatnia zależność między oceną koniunktury (na podstawie ESI i wskaźnika koniunktury w rolnictwie) a zmianą liczebności gpr w Polsce. Dowiedziona statystycznie istotna ujemna zależność między wzrostem liczebności grup a ESI potwierdziła częściowo tezę, że impuls do tworzenia grup występował w czasach kryzysu. Ze względu na złożoność uwarunkowań instytucjonalnych tworzenia gpr niewykluczone jest twierdzenie, że przyrost liczebności gpr w okresie lepszej koniunktury (np. w 2007 r.) też może mieć miejsce. Do weryfikacji ostatniej tezy wymagany jest jednak dłuższy okres obserwacji i włączenie do analiz innych zmiennych¹¹.

2. Wysokie tempo przyrostu liczebności grup producentów rolnych w latach 2000-2013 przebiegało przeważnie w warunkach dodatniego przyrostu WDB. Zaobserwowano zbieżność występowania niskiego wskaźnika nastroju ekonomicznego, niskiej wartości dodanej brutto i spadku przyrostu liczebności grup producenckich w 2009 r. Analizy potwierdziły obecność „dna koniunktury” w 2009 r. w procesie integracji rolników.

3. Należy podkreślić, że zmiany polityczne, takie jak integracja z Unią Europejską, nie zaowocowały wysokim przyrostem liczebności grup. W „szoku unijnym”

¹¹ Na moment składania artykułu pominięte w modelowaniu niektóre dane liczbowe (analizowane graficznie i tabelarycznie) nie były dostępne w ciągłym (długoterminowym) układzie czasowym.

polscy rolnicy nie podejmowali spektakularnych decyzji o tworzeniu grup. Liczba grup tuż po 2004 r. wzrastała umiarkowanie. Podobnie zmiany prawne w latach 2002-2008 roku przyczyniały się do stopniowego wzrostu liczby grup i ożywienia ich działalności inwestycyjnej.

Badania należałoby kontynuować, by potwierdzić powyższe wnioski, a także sprawdzić¹², czy w Polsce funkcjonuje podział na specyficzne grupy powstałe w czasach kryzysu i dobrej koniunktury gospodarczej.

Literatura

- Adamowicz E., 2008, *Badania koniunktury gospodarczej jako dodatkowe źródło informacji o sytuacji gospodarczej*, „Barometr Regionalny”, nr 4(14), Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, Zamość, s. 5-20.
- Adamowicz E., Dudek S., Pachucki D., Walczyk D., 2008, *Synchronizacja cyklu koniunkturalnego polskiej gospodarki z krajami strefy euro w kontekście struktury tych gospodarek*, IRH SGH, Warszawa.
- Chlebicka A., Fałkowski J., Wołek T., 2008, *Powstawanie grup producentów rolnych a zmienność cen*, FAPA, Warszawa.
- Coase R.H., 1937, *The Nature of Firm*, „Economica”, No.4, s. 386-405.
- Domagalski A., 2010, *Organizowanie się gospodarze polskich rolników po 1990 roku*, KRS, Warszawa.
- Drozdowicz-Bieć M., 2008, *Regionalne cykle koniunkturalne. Doświadczenia światowe – implikacje dla Polski*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Filipowicz L., Opawski K., 1992, *Teoria wyboru publicznego: wybrane koncepcje badawcze*, PWN, Warszawa.
- Gorzelać E., Zimny Z., 2011, *Badania okresowe nr 90. I kw. 2011*, „Business Survey in Agriculture”, http://gospodarkanarodowa.sgh.waw.pl/p/gospodarka_narodowa_2009_07-08_06.pdf.
- Gorzelać E., Zimny Z., 2010, *Koniunktura w rolnictwie*, Instytut Rozwoju Gospodarczego, SGH, Warszawa.
- Grzelać A., 2013, *Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w warunkach zmiany koniunktury gospodarczej (2007-2009)*, Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 100, z. 1, s. 79.
- <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (16.02.2014).
- http://ec.europa.eu/agriculture/rur/countries/pl/ex_post_pl.pdf, s. 7 (16.02.2014),
- <http://www.parkiet.com/artykul/858355.html> (26.04.2014).
- Kowerski M., Długosz D., 2008, *Metodologia badań nastrojów gospodarczych w województwie podlaskim. Propozycja treści ankiet*, Wyższa Szkoła w Białymstoku, Białystok.
- Krzyżanowska K., 2013, *Organizowanie się rolników w grupy producentów rolnych*, [w:] *Nauki ekonomiczno-rolnicze w kontekście zmieniających się potrzeb gospodarki*, SGGW, Warszawa.
- Ostrom E., 1987, *Institutional arrangements for resolving the commons dilemma: Some contending approaches*, [w:] B.J. McCay, J.M. Acheson (eds.), *The Question of the Commons: The Culture and Ecology of Communal Resources*, University of Arizona Press, Tucson.
- Rynek rolny. *Analizy. Tendencje. Oceny*, luty 2013, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 4.
- Urban S., *Badania rynkowe wybrane elementy*, <http://www.warsztaty.wnr.edu.pl/13/wyklady/teksty/urban1.pdf>, s. 6 (27.02.2014).

¹² W badaniach ankietowych.

- Wilkin J. (red.), 2005, *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, Scholar, Warszawa.
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw, Dz. U. 2000 nr 88, poz. 983 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 18 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw, Dz. U. 2004 nr 162, poz. 1694.
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2006 r. o zmianie ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw, Dz. U. 2006 nr 251, poz. 1847.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 9 kwietnia 2008 r. w sprawie wykazu produktów i grup produktów, dla których mogą być tworzone grupy producentów rolnych, minimalnej rocznej wielkości produkcji towarowej oraz minimalnej liczby członków grupy producentów rolnych, Dz. U. nr 72, poz. 424 z późn. zm.
- www.minrol.gov.pl (27.02.2014).

PROCESS OF CREATING AGRICULTURAL PRODUCER GROUPS AND ECONOMIC PROSPERITY IN POLAND (2000-2013)

Summary: The aim of the article was to evaluate the processes of formation of agriculture producer group including elements of the economic situation in Poland (2000-2013). In the analyzes there were used: indicators of trends in agriculture and ESI, gross value added, the price index of agricultural products (from CSO and EUROSTAT). The analysis of numerical data (graphical and statistical) enriched the description of the changes in the legal and finance groups. The results indicate a statistically significant negative correlation between the increase in the number of groups and an indicator of economic sentiment. Political change (integration with the EU), legal change and financing did not constitute grounds for increasing the number of groups in Poland.

Keywords: agricultural producer groups and prosperity, economic sentiment indicator, indicator trends in agriculture.